

Jak opravit západní demokracii? Bratrství jako náprava neoliberálního sobectví

Petr Drulák: *Politika nezájmu: Česko a Západ v krizi.*

**1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, 323 stran,
ISBN 978-80-7419-115-2 (signatura knihovny ÚMV 59 292).**

Petr Drulák je v posledních patnácti letech jednou z nejvýraznějších postav oboru mezinárodní vztahy v českém akademickém prostředí. Společně s Jiřím Šedivým, s nímž se setkal v Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) a následně jej vystřídal na pozici ředitele tohoto výzkumného pracoviště, nejvýrazněji reprezentovali „přemostovací generaci“, která dovedla mezinárodní vztahy – včetně vlastního ÚMV a jeho odborných periodik a dalších publikačních výstupů – od dominantně historicko-deskriptivního přístupu, typického pro generaci profilovanou na půdorysu „příbuzných“ věd v šedesátých až osmdesátých letech 20. století, k analytičtějšímu a rovněž teoreticky lépe založeným studiím, která byla souměřitelná se soudobými trendy v západní vědě.

Šedivý a následně ještě intenzivněji a systematičtěji Drulák přetvořili ÚMV na pracoviště, které se snažilo udávat směr, respektive být normou, dle níž se orientují zejména mladí, nově se etabloující badatelé. V tomto směru jako jeden z klíčových nástrojů sloužily oba odborné časopisy ÚMV – *Mezinárodní vztahy a Perspectives* –, které společně se *Sociologickým časopisem* nejdůsledněji prosazovaly v sociálních vědách „západní“ standardy. Ostatně v českých akademických kruzích hojně reflektovaný – a samozřejmě někdy i ironizovaný – pojem „robustní teoretický a metodologický rámec“ je zpravidla připisován právě Drulákovi. Jistě, tento přístup do značné míry odrazoval poměrně významnou část sociálněvědní obce, nicméně i s ohledem na další procesy spojené se scientometrickými přístupy k hodnocení vědy se ukazuje jako racionální a plně hajitelný.

Drulák sám otevřel dveře ÚMV nové generaci českých i mezinárodních badatelů, přičemž základním kritériem se mu stala právě schopnost přizpůsobit se strategii „dohánění“ světových trendů v metodologii a teorii. Na základě tohoto přístupu se ÚMV poměrně intenzivně zapojil i do mezinárodního badatelského prostoru a překonal tak „provincionalismus“, před nímž Drulák ve svých četných kritických studiích a komentářích k vývoji a stavu oboru varoval. Sám Drulák přitom nikdy nesklouzl k tendenci schovat se za byrokracii a omezit vlastní badatelské aktivity a tvorbu, naopak, navzdory dlouhodobému působení v čele ÚMV dokázal vybudovat vlastní smysluplnou akademickou kariéru a současně citlivě zaplňovat bílá místa. Za všechny tyto aktivity připomeňme významný Drulákův podíl na vzniku a vývoji časopisu *Journal of International Relations and Development* (JIRD), monografii *Teorie mezinárodních vztahů* (2003) či klíčový myšlenkový podíl na kolektivní metodologicky založené monografii *Jak zkoumat politiku* (2008), která se na několik let stala prakticky jedinou publikací, o níž se opírala výuka metodologických předmětů v politických vědách.

Drulák nicméně vedle akademické profilace dlouhodobě přesahuje rovněž do oblasti politické publicistiky. Jistě, v posledních několika letech je tato složka jeho aktivit výraznější – ostatně i níže recenzovaná publikace v sobě nese výrazný otisk politické

publicistiky a autorovy osobní veřejné angažovanosti –, avšak poměrně výrazná Druláková tendence promlouvat do veřejných debat byla patrná již v první polovině první dekády 21. století. Nejvýraznějším motivem byla v této periodě veřejná polemika s Petrem Robejškem. Opakovaně se Drulák otevřeně profiloval rovněž jako kritik charakteru české demokracie, založené na absenci silné občanské společnosti, respektive vyrůstající z oligarchických základů. Drulákovy veřejné angažmány získalo před rokem 2006 politický podtext, vázaný na jeho spojení s designovaným ministrem zahraničních věcí za Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD) Lubomírem Zaorálkem. Povolební patová situace a vznik Topolánkových vlád (v té první působil jako ministr obrany Drulákův předchůdce Jiří Šedivý) poslal ČSSD včetně Zaorálka do opozice, nicméně naznačená personální vazba zůstala zachována. Právě v době, kdy vzniká tato recenze, se Drulák jako první náměstek ministra zahraničních věcí ujímá nového úřadu a přechází tak z postavení veřejného a politicko-publicistického do pozice politicko-úřednické (s ohledem na tradici české politiky je takto vysoce postavený úředník vždy chápán jako politická figura).

Naznačená situace recenzi Drulákovy knihy *Politika nezájmu: Česko a Západ v krizi* poměrně výrazně znesnadňuje, protože před recenzenta staví nový, v případě akademických publikací spíše okrajový úkol; tedy rozlišit věcnou kritiku od kritiky, v níž se případně může odrážet politický postoj, či dokonce přímé politické angažmány. Druhým, obsahově ještě problematičtějším východiskem pro recenzi je skutečnost, že autor, který se dvě dekády profiloval jako odborník na mezinárodní vztahy, hlavními idejemi a důležitými částmi knihy vstupuje na pole „čistě“ politologie a praktické politiky, kde není tak silně etablován. Jeho „politologické“ přístupy vycházejí z výrazně normativního paradigmatu, o čemž svědčí i volba „autorit“, o něž se při výstavbě argumentace v jednotlivých částech knihy opírá. Závěry knihy nicméně směřují spíše k empirickým, nebo dokonce dialektickým pozicím, tj. autor z normativity a teoretické reflexe staví fakticky politický program, jež nabízí jako možnost nápravy nynější podoby praktické politiky v České republice, respektive na Západě. V zásadě je tedy kniha zejména politickým esejem, v českém prostředí zařaditelným do téhož kontextu jako práce dvou dalších autorů, kteří se rovněž pokoušejí z primárně akademických pozic vystavět program „nápravy“ politiky – sociologa Jana Kellera, jenž v posledním desetiletí nabídl hned několik knih soustředěných na otázky spojené s erozí sociálního státu, a také politologa Petra Fialy, který své postoje shrnul v knihách *Evropský mezičas* (2007, 2010) a zejména ve studii *Politika, jaká nemá být* (2010), jež se soustředí na podobné téma, které je hlavním motivem studie Drulákovy, tj. krizi české/západní politiky. Je snad ironií nechtěného, že všichni tři autoři v posledním období velmi aktivně vstoupili do praktické politiky.¹ Na druhé straně by i tato skutečnost mohla naznačovat, že česká politika není tak „uzavřená“ ve své nekalitě a krizi, jak všichni tři autoři – každý ze zcela odlišných pozic – naznačují ve svých analýzách.

Svou knihu staví Drulák na přesvědčení, že západní společnost a politika, jíž je Česká republika součástí, se nachází v krizi. Základem této krize je vyprázdnění či deformace klíčových konceptů, z nichž Západ vyrůstá a v nichž byl dlouhodobě ukotven, tedy svobody, rovnosti a bratrství. K těmto konceptům autor přiřazuje další dva, s nimiž se naznačená triáda v západním prostředí integruje, tedy demokracii a trh. Drulák vychází z axiomu, že ideálním propojením těchto pěti konceptů byl západní model sociálního státu, tak jak se etabloval od poslední třetiny 19. století do sedmdesátých let 20. století, přičemž hlavním viníkem narušení a rozvratu tohoto konceptu je v autorově pojetí „tržní fundamentalismus prosazovaný liberalismem“ (s. 8). V tomto ohledu se Drulák jednoznačně přibližuje Kellerovi – či ve světovém kontextu například „ikoně“ kritiků neoliberalismu Loïci Wacquantovi. Právě adorace trhu a uchopení svobody dominantně prostřednictvím neregulovaných tržních vztahů jsou podle Druláka základní příčinou narušení nospolitosti, když člověka konstruují jako jedince, jehož hlavním záměrem je osobní užitek.

Klíčovým pojmem, k němuž Drulák vztahuje pojmy další, je bratrství. Bratrství je „pod vlivem liberálního individualismu ‚privatizováno‘“ (s. 15), a proto je nutné vrátit mu

původní obsah. Drulák se jej snaží uchopit podobně jako například Aristotelés, tj. chce myslet člověka pouze v rámci společenství. Drulákova antropologie tak uchopuje člověka primárně v rámci kolektivity, autor se ztotožňuje s komunitarismem včetně jeho vazby na mystické pouto lásky, respektive bratrství. I proto si jako jeden z hlavních cílů klade „upomenout“ Západ na to, že kromě racionalistického vymezení základních pojmů, na nichž stojí a které Drulák analyticky re-definuje, existuje rovněž vymezení mystické (s. 14–15). Liberalismus, jež autor považuje za dominantní západní diskurz, nicméně „*před mystikou utíká... U jednotlivce ji toleruje, u pospolitosti odmítá*“ (s. 32). Tento stav podle Druláka narušuje fungování západní společnosti a je nutné jej překonat „*pohybem k lásce a důvěře*“ (s. 34). Jakkoli idealisticky taková výzva působí, Drulák ji srozumitelně propojuje s odkazy na klíčové historicko-politické koncepty lidské společnosti, například křesťanství, patriotismus a občanství.

V následující kapitole věnované svobodě se Drulák snaží překonat rozpor mezi individuální svobodou a bratrstvím, které je svou neindividuální povahou nutně svazující. Ontologický rozpor shrnutý v naznačeném negativním vymezení svobody „od něčeho“ (minimalizace nátlaku) lze dle autora překonat přechodem k pozitivnímu pojetí svobody „k něčemu“ (například k věnování části své svobody ve prospěch pospolitosti). Velmi zdařile následně Drulák provazuje koncept svobody s pojmem moci, jež je pro politickou vědu zcela zásadní. Moc chápe jako „*médium svobody*“, přičemž ve své reflexi různých pojetí moci se vyslovuje pro kolektivní pojetí moci, která pak „*vzniká spoluprací subjektů usilujících o společný cíl*“ (s. 69). Drulák odlišuje více kategorií moci a jejich zdrojů, a sice zdroje fyzické, ekonomické, politické a ideologické, přičemž poslední jmenovanou kategorií svazuje s pojmem bratrství. Se čtyřmi typy zdrojů moci později spojuje otázku plurality elit, když pléduje pro to, aby se jednotlivé typy elit nepřekrývaly. „*Soustředění všech zdrojů moci v jedné elitě vede k totalitnímu uspořádání*“ (s. 93). Zejména je dle autora nutné oddělit od ostatních zdrojů moci moc ekonomickou, tak aby nedocházelo k jevu, jež nazývá privatizací vlády. V této pasáži ani následně v kapitole věnované české krizi se Drulák logicky nemůže věnovat otázce průniku Andreje Babiše do centrálních politických institucí a jeho současnému budování vlastní mediální skupiny. Analogicky k případu Věcí veřejných a Víta Bárty (jež v knize letmo reflektován je) lze nicméně očekávat, že tuto koncentraci moci považuje za zhoubnou.

Konceptualizované pojmy bratrství a svobody autor následně spojuje s konceptem rovnosti, bez níž dle jeho soudu nelze ani jeden z nich uskutečnit: „*Bez rovnosti není bratrství*“, respektive „*Bez rovnosti není svobody*“ (s. 78). Drulák nevolá po absolutní rovnosti, je si vědom odlišných dispozic lidských jedinců, nicméně současný „neoliberální“ řád považuje za neslučitelný s konceptem rovnosti. Výrazně prezentuje zejména pozici Amartyi Sena, který nerovnost fakticky ztotožňuje s ekonomickou dimenzí, respektive s chudobou. Podle obou autorů chudoba ohrožuje fungování pospolitosti, respektive narušuje bratrství, a „*bohatým brát a chudým dávat má tudíž smysl*“ (s. 87). Nerovnost je však v některých dimenzích akceptovatelná: v rovině produkce jako stimulant efektivity, v rovině obsazování úřadů pak ve vazbě na specifické znalosti a požadavky. V této pasáži knihy se Drulák vrací k Aristotelovi, když tvrdí, že dovednější by měli být vybaveni dostatečnými schopnostmi včetně rozhodujících pozic ve společnosti. Jeho argumentace však spíše směřuje k platonské „vládě filozofů“, jež není příliš slučitelná s konceptem demokracie v její přímé ani reprezentativní podobě.

V kapitole věnované demokracii Drulák nejdříve rozlišuje mezi demokracií jako hodnotou a demokracií jako metodou. Přiklání se spíše k druhému pojetí, které následně prezentuje ve vazbě na dílo Roberta Dahla. Ztotožňuje se mj. s Dahlovým přesvědčením, že „*kultura, v níž demokratická pravidla jsou součástí mentality obyvatel, vyrůstá z historického vývoje, kterému zatím dostatečně nerozumíme. Tento faktor by měl varovat před snahou chápat západní demokracii jako univerzálně uplatnitelný rámec politického života pospolitosti*“ (s. 103). S tímto závěrem, jež se staví do opozice například vůči Francis

Fukuyamovi či Bushově administrativě a jejímu konceptu šíření demokracie, souhlasím, nicméně měl by být jasněji zasazen do debaty o alternativách, například modernizačních oligarchiích, neliberálních demokraciích, hybridních režimech apod. Drulák na demokracii útočí i proto, že je charakterizována partikularismy a stranictvím, které narušují vazby mezi občany, respektive bratrství. V liberálním pojetí demokracie není dle Druláka místo ani pro ctnosti, protože se příliš soustředí na procedury. Zde by nicméně stálo za zmínku například pojetí demokracie jako tyranie většiny (Tocqueville), tj. diskuse nad možnostmi hájení kvality (či chceme-li ctnosti) v demokraciích.

Klíčovou rolí v Drulákově myšlení o „nápravě“ hraje pozitivní demokracie, již silně provazuje se spontaneitou. Již dříve odmítl politické strany jako zdroje partikularismu a narušení bratrství, následně ve vazbě na Arendtovou prezentuje spontánní orgány, které se vynoří v první fázi revoluce. Jako výraz revoluční spontaneity v českém prostředí chápe Drulák Občanské fórum. Jeho argumentace zde výrazně připomíná některé radikální marxistické kritiky demokracie, například Milovana Djilase či Edvarda Kardelje. Těm se přibližuje i tehdy, když vedle běžných mechanismů volby nabízí též jiné možnosti obsazení institucionálních pozic v systému – například kooptace či los. Implicitně tak naznačuje možnost, že by mandáty byly imperativní, tj. že by delegující mohli kdykoli iniciovat jejich přeobsazení. K tomuto modelu se pak konkrétněji vrací ještě v závěru knihy.

Posledním pojmem, který Drulák operacionalizuje v první části knihy, je trh. Drulák nejen v této pasáži vychází z toho, že neregulovaný trh vede k potlačení rovnosti i svobody, respektive že je nutné jej v zájmu demokracie a bratrství svázat normami. Za klíčovou považuje důvěru, která je výrazem bratrství: „*Čím silnější je bratrství, tím snadněji lze provádět tržní transakce*“ (s. 134). Významným tématem se dále autorovi při analýze liberálních přístupů k trhu stává otázka trhů fiktivního zboží, tedy práce, půdy a peněz. S odkazem na Polányiho se vymezuje vůči tržní pospolitosti a preferuje pospolitost s trhem, v níž jsou právě trhy fiktivního zboží regulovány. Jádrem kapitoly je pak následná diskuse o alternativách trhu – soběstačnosti, reciprocitě a redistribuci. Posledně jmenované pojmy pak s využitím myšlenek Karla Engliše autor obsáhle rozvádí a argumentuje pro jejich využití při výstavbě nové pospolitosti. Navzdory všem pozitivům, která v nich spatřuje, nepomíjí neslučitelnost demokracie s centralizovaným solidaristickým či kooperativním systémem. Teoreticky jej však nevylučuje, když debatu uzavírá konstatováním, že „*pokud by se podařilo uskutečnit solidarismus či kooperativu decentralizovaně, jednalo by se o demokracii příznivější prostředí než kapitalismus*“ (s. 147). Osobně považuji takový závěr za silně utopický, nicméně právě proto, že v něj věří, mohl možná autor uvést alespoň nejviditelnější historické příklady, jakými byly (anarchosyndikalistické) komuny či ze sionismu vyrůstající kibucy.

Po vymezení základních pojmů a jejich vazeb následuje ve druhé polovině knihy autorovo zamyšlení nad dějinami Západu a dějinami Českých zemí v západním kontextu. Drulák označuje tuto část za praktickou, nicméně se i zde často opírá o normativní přístupy. Základním východiskem je mu filozofie dějin, do níž se otiskl mystický charakter pospolitosti, jak jej autor tematizoval v úvodu knihy. S ohledem na obsáhlost tématu musí být Drulák v této části knihy selektivní, čímž přirozeně otevírá pole snazší kritice. Ve stručném nastínění dějin Západu se pak výrazně přiklonil k výkladu, jež podává například Paul Kennedy ve své knize *Vzestup a pád velmocí*, při tematizaci střední Evropy pak spoléhá zejména na práce maďarských historiků Jenőa Szűcse a Istvána Bibóa. Plně lze podpořit autorovu vizi západní Evropy jako formativního jádra a takzvané druhé a třetí Evropy ztotožněné s ruským impériem, respektive střední Evropou – u prvního aktéra Drulák reflektuje kolísání mezi „doháněním“ a „programem třetího Říma“, u druhého pak jako základní znak identifikuje „dohánění“.

Naopak exkurz za hranice Západu (islámský chalífát, Čína, Indie, kočovníci) je dle mého soudu příliš stručný a argumentaci nijak nepodporuje ani kontrastivně, ani v případné debatě o alternativách. Škoda že se zde Drulák neopřel o díla zpravidla konzervativních

myslitelů, kteří reflektují Západ právě v kontrastu k jiným civilizačním okruhům, anebo se vůči nim nevymezil – mezi nejvýznamnější jistě patří profesor na Hooverově institutu Victor Davis Hanson, v českém prostředí pak jeho myšlenkový souputník Ivo T. Budil. Právě proto, že Drulák staví svou argumentaci na výrazně antropologických základech, by těmto pasážím určitě prospělo, kdyby svá tvrzení opřel o soudobou historicko-antropologickou literaturu. Drulákova reflexe dlouhodobých konstant ve vývoji tří evropských regionů i Západu jako celku je nicméně přesná a trefná, včetně analýzy kontinuity v sovětské politice ve vztahu k carskému Rusku či rozkladu západní jednoty v období studené války.

Za klíčové období pro vlastní argumentaci považuje Drulák periodu od konce sedmdesátých let 20. století, kdy v reakci na ropné šoky a další kritické motivy v mezinárodním hospodářském systému nastupuje neoliberalismus s tezí o potřebě zmenšit stát. Drulák snad až příliš ideologicky konstatuje, že „*stát národní, liberální a sociální upadá do podoby státu neoliberálního*“ (s. 261), aniž by zásadně reflektoval alternativy, jako například posílení agregované daňové zátěže ve spojení s výraznějším národním ekonomickým protekcionismem, jak myslím ilustrativně ukazuje chování francouzské administrativy od vypuknutí krize v roce 2008. Za neoliberální přitom Drulák považuje mj. rovněž pokusy o reformu levice v rámci takzvané třetí cesty (s. 264). Kritikou neoliberálního státu jako úpadkového si nicméně autor otevírá cestu k závěrečnému návrhu nápravy, tj. revoluci.

Na kapitulu o vývoji Západu k jeho současné krizi navazuje kapitola „Česká otázka“. Z hlediska obecného zaměření knihy v rovině pojmové a teoretické by konečkonců mohla být postrádána, a pokud by Drulák svou knihu převáděl do cizího jazyka, pak jí takový osud lze i prorokovat. Na druhé straně český čtenář určitě zamyšlení nad českou pozicí v rámci Západu přivítá. Drulák chápe české dějiny jako zpravidla pasivní dohánění Západu, nicméně v některých periodách a/nebo s příspěvkem klíčových osobností je možné pozorovat aktivní a inspirativní přínos Českých zemí a „Čechů“ Západu. Drulák identifikuje šest takových period, přičemž jejich výběr výrazně upomíná na Havelkův koncept symbolických center české politické kultury; Havelkovy práce ostatně nacházíme i v seznamu zdrojů.

S ohledem na limitovaný rozsah recenze se zastavím pouze u jedné periody, s jejímž přijetím mám největší problém. Jde o periodu poslední, pojmenovanou jako „Československý vrchol 1915–1968“. Plně se ztotožňuji s tím, že Masaryk a jeho koncept „morálního národa“ a „českého údělu“ představuje významný přínos pro evropské, respektive západní dějiny, i když jako politolog stěží mohu přijmout Drulákem budovanou aureolu T. G. M. jako jediného spravedlivého aktéra, jenž bojuje se zkorumpovanými politickými stranami; ostatně i v Klimkových knihách, které Drulák reflektuje, nacházíme řadu odkazů k Masarykovu politikaření a pletichaření, respektive zpráv o tom, jak byl do stranického života poměrně silně integrován. Toto nicméně problém není, ten vidím až v prodlužování oné pro Západ významné československé periody za hranici roku 1938. Určitě mohu akceptovat Drulákovu argumentaci o bezprecedentním významu atentátu na Reinharda Heydricha (kterou autor myslím měl spojit i se symbolikou Lidic), nicméně jednoznačně odmítám akceptovat úvahu, že poválečné období československých dějin je pro Západ jakkoli významné. Již třetí republika vykazuje velké množství defektů, které i dnes provokují debatu o charakteru jejího politického režimu jako netotalitního autoritarismu. Opravdu můžeme zcela opomenout odsun Němců včetně jeho divoké fáze, k níž Edvard Beneš nejen mlčel, ale řadou svých veřejných projevů ji spíše podpořil? Chceme plně akceptovat koncept Národní fronty a limitovaného pluralismu politických stran? Myslím, že nejen dva právě zmíněné negativní aspekty třetí republiky jasně naznačují, že zaznamenáníhodný „československý vrchol“ za rok 1945 protahovat nelze. Pro argumentaci, která směřuje k roku 1968, je jistě takové přemostění důležité, nicméně dle mého soudu příliš účelové. Za sebe bych navrhol rozdělít období na dvě: 1915–1938/1945 a pak léta šedesátá s připojením české společnosti k obecným trendům na Západě a vrcholem v periodě pražského jara.

Následující kapitolu věnuje Drulák české tranzitivní a posttransformační realitě. S většinou jeho závěrů se ztotožňuji, byť místy snad až příliš paušalizují a pomíjejí detaily a „pozitivní deviace“. Stěží lze například přijmout, že opakovaně ztotožňuje českou pravici s ODS a tuto stranu pak s Václavem Klausem. ODS byla nepochybně dlouhodobě nejsilnější pravicovou stranou a Klaus byl dlouho jejím předsedou, nicméně realita na pravici byla vždy pestřejší, nejen co do počtu relevantních aktérů, ale zejména s ohledem na programatiku. Velmi se naopak ztotožňuji s Drulákovou definicí nové třídy oligarchů vyrůstajících z komunistické nomenklaturní elity, do níž zařazuje i Andreje Babiše (s. 260). Bylo by nicméně dobré, aby podobná reflexe zahrнула i jiné než ekonomické elity, například pozice bývalých spolupracovníků s komunistickým režimem v rámci jednotlivých církví. Ještě prospěšnější by bylo, kdyby tyto náznaky spojil s pojmem neonormalizace, na jejímž zahájení se dle Bělohorského výrazně podílel Václav Havel (s. 268). Jak k tomu došlo? A co si pod pojem neonormalizace představít? Nesouhlasím plně ani s Drulákovým ztotožněním antikomunismu s apelem na etiku a zásady v zahraniční politice – Drulák (s. 270) poněkud účelově tyto dva pojmy ztotožňuje v souvislosti s českým přístupem k Rusku, Číně a Kubě, aniž by reflektoval buď komunistické režimy plně totalitní (KLDŘ), anebo jiné režimy, vůči nimž česká diplomacie či paradiplomacie (alespoň někdy) vznáší kritiku (Bělorusko, Barma, Súdán).

Ještě v jednom bodě Drulák dle mého soudu v této kapitole netrefil správný terč. V jejím závěru opakovaně a oprávněně kritizuje ODS a jí vedené vlády po roce 2007. Nicméně když píše o pádu této vlády uprostřed předsednictví EU, zapomene zmínit, jaký podíl na tom, co označuje za potvrzení pověsti Česka jako nespolehlivého státu, měla ČSSD. Je to jen náhoda, když následně tvrdě zaútočí i na další strany a pak – alespoň podle mého pochopení kontextu – také na Karla Schwarzenberga (s. 273)? (Formulace věty týkající se Schwarzenberga nicméně umožňuje i jiný výklad, tj. že je Schwarzenberg donkichotem či „Forrestem Gumpem“ české politiky.) Bez vysvětlení zůstalo i sdělení, že „některé západní demokracie či nově demokratizované státy, které se zhlédly v neoliberalismu, se mění na oligarchie“ (s. 278). Která ze západních demokracií se takto změnila? Anebo má autor na mysli země, kde tranzice k demokracii nikdy nezamířila, tedy například Ázerbájdžán? Více argumentace by si zasloužilo i konstatování na téže straně, že „s ekonomickou krizí Západu kontrastuje ekonomické zdraví nezápadních aktérů“. To je jistě pravda, ale mj. i proto, že tyto státy nefinancují rozsáhlé sociální systémy, tj. chovají se opačně, než jak by podle Druláka měl postupovat Západ.

Knihu autor uzavírá kapitolou Náprava, jejíž název doplňuje otazník. Tuto část chápu jako neakademickou, nicméně bez ní by kniha nebyla úplná, a proto ji z recenze nelze vynechat. Drulák shrnuje, že takzvanou negativní demokracii je nutné doplnit o prvky pozitivní demokracie a také prvky nedemokratické (kooptace, los apod.). Hovoří o institucionalizované revoluci, což je pojem, který mne poněkud zneklidňuje. Obrodu Západu podle autora může zajistit duchovní obnova oživující bratrství. Z dalšího popisu vyplývá, že by se zřejmě mělo jednat o revoluci vyrůstající ze spontánně formovaného hnutí. Na druhé straně Drulák tuto spontaneitu chce i „uměle“ stimulovat, když navrhuje, aby občané v rámci takzvaného revolučního referenda mohli svrhnout celou politickou elitu. Tento návrh považuji za nejasný a znepokojivý, protože jen velmi vágně řeší otázku případného interregna, v němž by probíhaly společenské diskuse o dalším směřování společnosti. Naopak se mi líbí podnět, aby se na pozitivní demokracii podílel jen ten, kdo do společnosti něco aktivně vloží, například dar ve formě volného času. Jen se jako skeptik obávám, že nejvíce času mají mj. sociální vrstvy, jejichž smýšlení je výrazně nedemokratické. Co se týče Západu jako celku, pak Drulák nastiňuje čtyři možnosti dalšího vývoje společnosti: evropský Západ, tj. jen Evropa; atlantický Západ, tj. Evropa a Severní Amerika; eurasijský Západ, tj. Evropa, Rusko a Turecko; a severní Západ, tedy spojení všech předchozích variant. Taková projekce je racionální, podložená geopolitickými i geokulturními tendencemi.

Celkově považuji Drulákovu knihu za velmi zajímavý podnět k další akademické i politické debatě. Jako každý text, jenž vychází ze silně normativních principů, může být snadno napadána, někdy i proto, že autor mohl být při argumentaci přesnější a podložit ji jasnými příklady. Zejména z pozic konzervativních a neoliberalních Drulák určitě kritizován bude, a to i proto, že je koneckonců logicky silnější v argumentaci na nadnárodní rovině než v rámci národní/státní politiky. Bude určitě užitečné, pokud i v reakci na Drulákovu knihu proběhne širší odborná a politická debata a případně i umožní revizi či doplnění částí textu v dalším vydání.

Ladislav Cabada

---

¹ Petr Fiala působil v letech 2012–2013 jako ministr školství, v roce 2013 byl zvolen poslancem a následně se stal předsedou Občanské demokratické strany; Jan Keller byl designován jako lídr kandidátky ČSSD pro volby do Evropského parlamentu v květnu 2014.

Literatura

- Budil, Ivo T. (2007): *Zakladatelé Západu a poslední člověk*. Mníšek pod Brdy: Dryada.
- Budil, Ivo T. (2001): *Za obzor Západu: Proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly pro Franze Boase*. Praha: Triton.
- Drulák, Petr (2003): *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Drulák, Petr a kol. (2008): *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Fiala, Petr (2007/2010): *Evropský mezičas: Nové otázky evropské integrace*. Brno: Barrister & Principal.
- Fiala, Petr (2010): *Politika, jaká nemá být*. Brno: CDK.
- Hanson, Victor Davis (2003): *Mexifornia: The State of Becoming*. San Francisco: Encounter Books.
- Hanson, Victor Davis (2001): *Why the West Has Won: Carnage and Culture from Salamis to Vietnam*. London: Faber and Faber.
- Keller, Jan (2011): *Nová sociální rizika: A proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Keller, Jan (2006): *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Wacquant, Loïc (2009): *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham: Duke University Press Books.